

LLETRES

Quaderns literaris: de l'humor, l'avantguarda i l'anarquia

Josep Maria Ripoll

“Hoy por la mañana he cumplido sesenta y dos años, y ahora, por la tarde, tengo ya sesenta y cuatro. ¡Cómo pasa el tiempo, demonio!... ¡Qué velocidad! ¡Qué vértigo!”. Aquest és un dels millors inicis de novel·la que recordo; si és que en podem dir novel·la, perquè es tracta de *Mis memorias* de Miguel Mihura, unes falses memòries d'una comicitat contínua i absolutament hilarant, fonamentada en l'absurd. Després d'aquest paràgraf inicial, els dos següents estan a la mateixa alçada:

“Sentado ante mi viejo sillón, ante la luna de un viejo espejo, veo un hombre caduco, encorvado, pálido, con barba y bigote blancos, que está tocando una trompeta mientras derrama abundantes lágrimas.

¿Soy yo? No. Es mi viejo criado, Norberto, que, como siempre, se ha puesto detrás para darme la lata”.

N'hi ha ben bé prou amb aquests tres paràgrafs inicials per constatar que l'humor absurd, per bé que de vegades tingui una aparença més o menys innocua, connecta amb l'avantguarda més radical. Eugène Ionesco era un gran admirador de *Tres sombreros de copa*, obra de teatre del mateix Mihura; i els germans Marx foren admirats pel Dalí jove i, doncs, més iconoclasta, i foren icones freqüents de la contracultura dels anys setanta. De fet, els surrealistes reivindicaren el gran cinema còmic americà; i fou André Breton l'autor d'aquella *Antología de l'humor negre* on Swift, Carroll o Kafka es mostraven com a humoristes, un tret important de tots ells que l'erudició, l'academicisme i els tòpics reductors no sempre ens han mostrat prou clarament. I

és que humor i avantguarda són termes molt més complementaris del que sembla. D'entrada, coincideixen en el capgirament de la lògica habitual, a través d'una lògica pròpia, sovint impecable, que ens porta a mirar el món amb un prisma heterodox que no té res d'innocent. A part de tots els noms que ja portem citats, d'altres de tan diversos com Apollinaire, Beckett, Queneau, Satie, Brecht, Duchamp, Ravel, Stravinsky, Roussel, Jarry, Vian o Buñuel s'han servit, en algunes de les seves creacions –sovint les millors–, d'una combinació singular de l'humor més enjogassat i la més virulenta voluntat de ruptura. En menor grau si es vol, alguns personatges d'això que en diuen “casa nostra” –si és que hi ha cases d'alguí– com ara Trabal, Oliver, Vilacasas, Brossa, Sisa o Benet Rossell s'han servit també d'aquest creuament d'humor i iconoclàstia per tal de desconcertar els seus contemporanis, fer-ne empipar alguns i crear adhesions inquebrentables en altres.

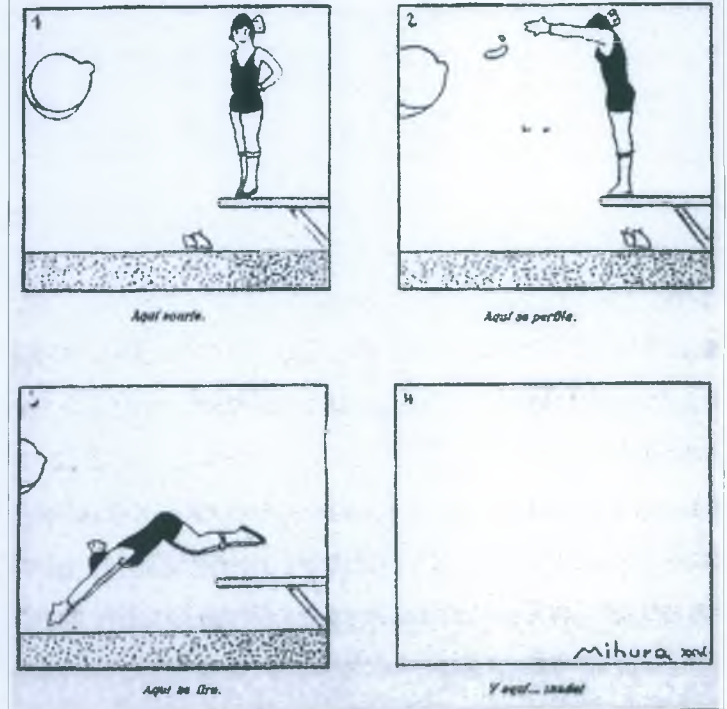
És justament en aquesta línia que convé reivindicar, de tant en tant, un cert humor espanyol dels anys vint fins als quaranta del qual Miguel Mihura en fou un dels representants més destacats. Per això cal celebrar que s'hagi dut a terme

l'exposició *Los humoristas del 27* al Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofia i, encara més, que se n'hagi editat un documentat catàleg que es pot trobar a les nostres llibreries. L'exposició aplega dibuixos, historietes, textos o fotomuntatges d'Antoni Torrobes, Bon, Enrique Jardiel Poncela, K-Hito, José López Rubio, Mihura, Edgar Neville i Tono, tots ells col·laboradors habituals de revistes com ara *Gutiérrez*, *La ametralladora*, *Buen humor* o el gran clàssic *La Codorniz*. El catàleg conté textos, entre d'altres, de José-Carlos Mainer i Raquel Pelta que suposen interessants aproximacions a aquest humor espanyol d'aparença inofensiva però d'esperit més iconoclasta del que sembla.

Així, per exemple, hi trobem una citació de Mihura que afirma: "El humor es verte la trampa a todo, darse cuenta de por dónde cojean las cosas, comprender que todo tiene un revés, que todas las cosas pueden ser de otra manera, sin querer por ello que dejen de ser tal como son, porque esto es pecado y pedantería"; postura que demostra prou bé les analogies i, alhora, les diferències amb l'avantguarda clàssica, de pretensions en principi més revolucionàries. Així mateix, José-Carlos Mainer ens recorda: "Y es que el héroe del humor, el que se aventura en el absurdo del mundo y quiere (si no entenderlo) asumirlo, resulta ser una víctima y, a la par, un privilegiado del destino, como si fuera un heredero tardío del gran héroe romántico: experimenta el desorden, es el pararrayos de lo singular y raro".

Totes aquestes afirmacions poden relacionar-se, en bona mesura, amb l'actitud d'un personatge que Fernando Pessoa creà l'any 22 –el mateix any que Ramón Gómez de la Serna crea *El incongruente*, que pretén relacionar "todo lo que estaba en el mundo como un cabo suelto de rota continuidad"- i que Quaderns Crema acaba de ressuscitar: el banquer anarquista, protagonista de la novel·la del mateix títol, si és que es pot anomenar novel·la aquest diàleg sofista fonamentat en la paradoxa. Anarquista convençut, el personatge es planteja com arribar a l'ideal llibertari sense incórrer en contradiccions: "Així, arribem a la conclusió que, en el pas de la societat burgesa cap a la societat lliure, l'única part que hi pot haver d'adaptació, d'evolució o de transició és *mental*, és la gradual acceptació dels esperits a la idea d'una societat lliure", desmentint que el socialisme sigui un pas intermedi acceptable, pel fet de portar a una nova dictadura. El personatge es planteja com arribar sense transició d'una societat burgesa a una de lliure; per la qual cosa "no es tracta de no crear tirania; es tracta de no crear *tirania nova*, tirania *on no hi era*", cosa que ell aconsegueix fent-se banquer: "Només he creat llibertat. He alliberat a un. M'he alliberat a mi. Perquè el meu procediment, que és, com t'he provat, l'únic veritable procediment anarquista, no em permetia alliberar ningú més. Allò que podia alliberar, ho he alliberat". L'obra es pot complementar amb altres textos, breus, del mateix Pessoa,

CUATRO FASES DE UNA BANISTA, por Mihura.

"También las ilustraciones de Tono y Mihura –y sin poder calificarlos exactamente de vanguardistas- demuestran relaciones directas con algunas de las vanguardias artísticas, como el cubismo, el constructivismo o el dadaísmo" (Raquel Pelta).

INTELECTE
GALERIA D'ART

Pedregar, 10
Telèfon 93 726 51 22
08202 SABADELL

FONTSERE

ARTICLES PELL I VIATGE

Sant Quirze, 38
Tel. 93 725 85 41
SABADELL

MODA EN PELL I PELLETERIA

llorenç caballé

Escola Industrial, 22 pis • Tel. 93 725 75 59 • SABADELL

com "Elogi de la indisciplina", publicat l'any 15 i de títol ben explícit, o bé amb "El prejudici de l'ordre", també del 15, i on s'afirma: "En la societat, (...) la preocupació de l'ordre és una malaltia d'esperit col·lectiu".

Les relacions entre l'humor espanyol dels anys vint als quaranta i la dialèctica del banquer de Pessoa són més clares del que sembla: en tots dos casos, seguint Mainer, s'experimenta el desordre a través de personatges singulars i rars; tots dos es fonamenten sovint en la paradoxa; en un i en l'altre cas "el humorista busca en último término la inocencia y, a la larga, pretende salvarse solo"; tots dos desvetllen, seguint Mihura, les trampes del món i mostren que les coses podrien ser d'una altra manera, però no pretenen que deixin de ser com són; o, tornant a Mainer, tots dos s'aventuren en l'absurd del món, tot assumint-lo. Recordem, d'altra banda, que la relació de Pessoa amb el món de les avantguardes és considerable sense que respongui, però, a una adhesió plena; i destaquem unes paraules de Francisco García Pavón aplicades a l'humor espanyol dels anys vint i aplicables a l'hàbil sofista portuguès: "El humor de carcajada, de cosquillas (...) se transforma en el humor de sonrisa, un humor que requiere una pequeña preparación mental para su comprensión, que incide antes en el cerebro que en los nervios".

Sens dubte, no costa gaire imaginar-se el banquer de Pessoa com un personatge de *La Codorniz*, dibuixat per Mihura o per Tono i afirmant que ell és un anarquista que ha creat llibertat tot alliberant-se a si mateix. Darrera la paradoxa s'hi amaga, però, alguna veritat tal vegada més profunda del que ens imaginem, en el sentit que la llibertat ben entesa comença per un mateix; no la falsa llibertat de fer com tothom —una forma de gregarisme—, sinó la que ens confereix l'opció de la singularitat, la raresa, l'heterodòxia, ni que sigui amb l'aparença convencional del banquer de Pessoa o els burgesos i les famílies de classe mitjana de *La Codorniz*.

Amb la màscara de les convencions, l'imprevist reforça la capacitat de sorpresa. D'altra banda, si es parteix d'una anarquia inicial és possible que s'acabi desitjant un retorn a l'ordre —aquella malaltia social de què parlava Pessoa. En canvi, a partir de la convenció aparent es pot abastar, per la via de l'humor, la més saludable de les anarquies: la que allibera l'individu i posa en quarantena la realitat mateixa.

Los humoristas del 27. Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía/ Síns entido, Madrid, 2002.

Fernando Pessoa, *El banquer anarquista*. Traducció de Manuel Guerrero. Quaderns Crema, Barcelona, 2002.

—¿Y si yo te regalara un collar de brillantes?
—Pues me parecería de perlas.

MONTESINOS

Recordi... per Catifes - Banderes
Tapisseria - Cortinatges
Moquetes - Cobrellits

Gràcia, 18 • Tel. 93 725 43 08 • SABADELL

GALERIA **ROVIRA**

Sant Pere, 22 • Tel. 93 726 19 59
SABADELL